

LARS CALMFORS

Lönerna, sysselsättningen och den ekonomiska politiken*

Artikeln analyserar med hjälp av en enkel modellram den makroekonomiska utvecklingen i såväl Sverige som Västeuropa under 1980-talet. Analysen mynnar ut i en diskussion av olika strategier för att möta den ökning av arbetslösheten som vi nu står inför. Slutsatsen är att vi måste kryssa mellan å ena sidan risken för bestående inflation och å andra sidan risken för bestående arbetslöshet. En möjlig metod att motverka en alltför kraftig uppgång av den öppna arbetslösheten är en kombination av sänkta arbetsgivaravgifter och sänkta offentliga utgifter.

Lönebildningen har under de senaste två decennierna stått i centrum för den ekonomisk-politiska debatten i Sverige. 1970-talets kostnadskris åtföljdes av upprepade devalveringar och en kraftig sänkning av reallönerna. Under 1980-talet har lönekostnaderna i Sverige ökat betydligt snabbare än utomlands. Detta har nu utlöst en ny sysselsättningskris. Syftet med denna artikel är dels att analysera den tidigare utvecklingen i Sverige och Västeuropa, dels att diskutera olika ekonomisk-politiska handlingsalternativ i den situation vi står inför.

Teoriutvecklingen

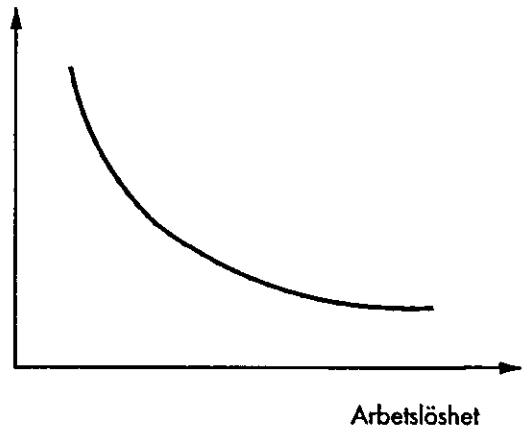
1950- och 1960-talens syn var att det fanns ett stabilt samband mellan inflation och arbetslöshet eller, om man så vill, mellan nominella löneökningar och arbetslöshet.

Professor LARS CALMFORS är biträdande chef vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet. Han har nyligen lett ett stort forskningsprojekt angående lönebildningen i Norden.

Det var den så kallade Phillipskurvan (Figur 1).¹ Det oundvikliga priset för en lägre arbetslöshet var enligt detta synsätt en engångs-

Figur 1 Phillipskurvan.

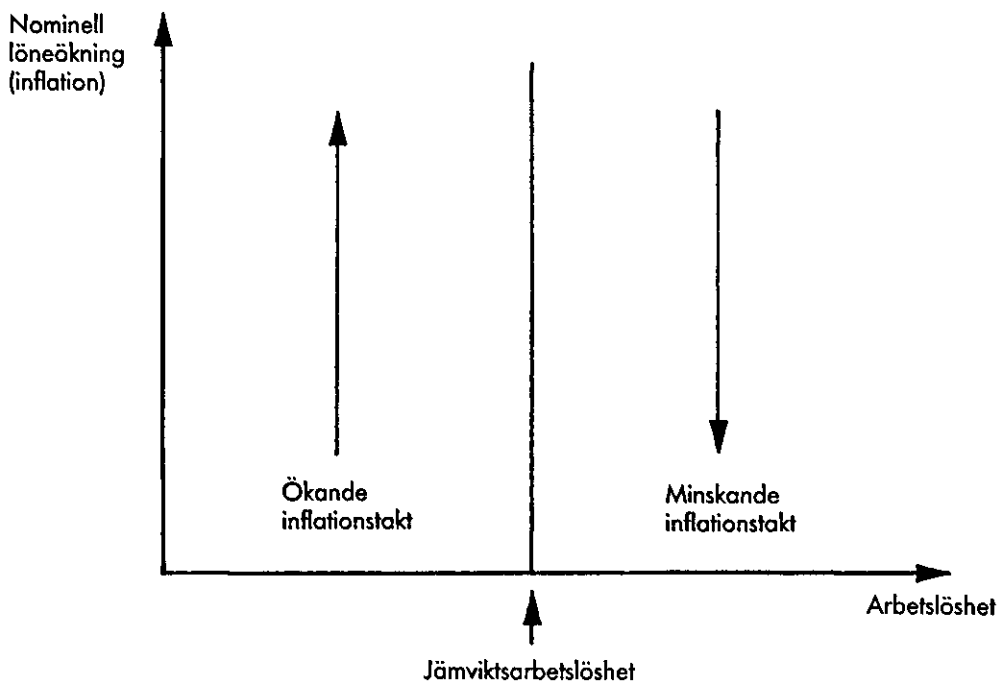
Nominell löneökning (inflation)

* Jag är tacksam för synpunkter från Jonas Agell, Anders Björklund, Nils Gottfries och Assar Lindbeck samt för assistenthjälp av Kerstin Johansson och Gunnar Jonsson.

¹ De grundläggande referenserna är Phillips [1958] och Lipsey [1960].

Figur 2 Inflation och naturlig arbetslöshet (jämviktsarbetslöshet).

höjning av inflationen. I bästa fall kunde målkonflikten mildras något genom en aktiv arbetsmarknadspolitik som slussade arbetslösa från stagnerande sektorer till de lediga platser som kunde finnas på andra håll (den svenska Rehn-Meidnermodellen).

Phillipskurvans fasta samband bröt samman som empirisk generalisering i början av 1970-talet och då förändrades också teorin.² Vi fick i stället Phelps [1967] och Friedmans [1968] teorier om naturlig arbetslöshet. Idén var att ekonomin med tiden tenderade mot en viss jämviktsarbetslöshet. Låg man under den, blev konsekvensen ständigt ökande inflationstakt; låg man över den, skulle inflationstakten successivt falla på det sätt som visas i Figur 2.

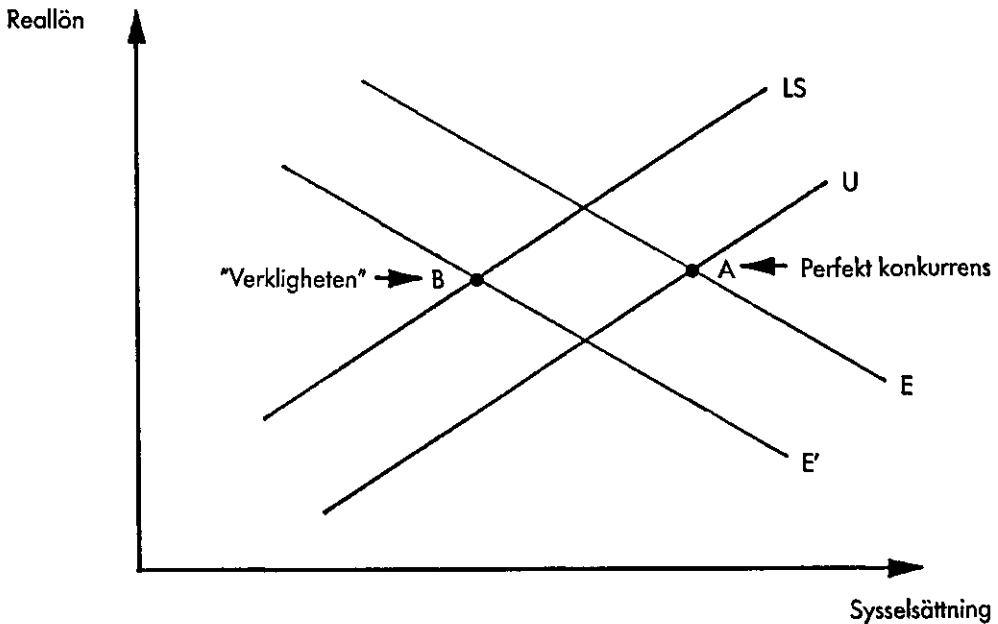
Denna teori användes för att förklara världsinflationen i början av 1970-talet. Hypotesen var att arbetslösheten i OECD-länderna under senare delen av 1960-talet legat under jämviktsnivån.³

Därför steg inflationstakten successivt. Det var ganska naturligt att tanken då uppstod att man skulle köra inflationsförloppet baklänges. Man skulle dämpa inflationen i världsekonomin genom att under ett antal år i stället lägga sig över jämviktsarbetslösheten. Därigenom skulle inflationstakten pressas ner och så småningom skulle man komma tillbaka till jämviktsarbetslösheten. Det var teorin bakom Thatchers och Reagans antiinflationspolitik i början av 1980-talet. I såväl USA som Västeuropa lyckades politiken också minska inflationstakten. Däremot var det bara i USA som man kom tillbaka till tidigare arbetslöshetstal under andra hälften av 1980-talet; i de flesta västeuropeiska länder skedde inte detta, utan arbetslösheten har där blivit kvar på en hög nivå.

² Se t ex Calmfors & Lundberg [1974].

³ Se t ex Lindbeck [1975] eller Calmfors m fl [1976].

Figur 3 Jämviktsarbetslöshetens bestämning.

- LS = lönesättningskurva
 U = utbudskurva
 E = efterfrågekurva under perfekt konkurrens
 E' = efterfrågekurva under imperfekt konkurrens

I det läget blev det naturligt att ifrågasätta den grundläggande teorin. Det är inte troligt att arbetslösheten under en tioårsperiod skulle ligga över den jämviktsnivå mot vilken den borde konvergera. En rimligare hypotes är i stället att jämvikten förändrats under processen, så att jämviktsarbetslösheten förskjutits mot de nivåer på vilka den faktiska arbetslösheten kommit att ligga. Att förklara orsakerna till detta har varit den helt centrala uppgiften inom internationell, särskilt västeuropeisk, makroekonomisk forskning under 1980-talet.⁴

En enkel förklaringsmodell

Den idag allmänt etablerade makromodellen för hur reallöner och sysselsättning bestäms kan beskrivas med utgångspunkt från en traditionell analys av arbetsmarknaden. Den vertikala axeln i *Figur 3* anger reallön och den horisontella axeln syssel-

sättningen. Den positivt lutande kurvan U är en utbudskurva och den negativt lutande E en efterfrågekurva för arbetskraft. Under perfekt konkurrens på både varu- och arbetsmarknad bestäms reallön och sysselsättning av skärningen mellan de två kurvorna, dvs punkten A.

I verkligheten förekommer emellertid en rad avvikelser från perfekt konkurrens. Ett vanligt antagande är att varumarknaden kännetecknas av monopolistisk konkurrens. Då kommer det typiska företaget att sätta sitt pris genom att till marginalkostnaden lägga ett pålägg, som är större ju mer oelastisk efterfrågan på dess produkter är. Det innebär att företagen för varje lönenivå strävar efter en högre produktprisnivå än de skulle ha

⁴ Se tex Layard [1986], Layard & Nickell [1986], Bean m fl [1986], Layard & Calmfors [1987], Sachs [1987], Nickell [1990] eller Jackman m fl [1990a].

gjort vid perfekt konkurrens. Följaktligen blir varje sysselsättningsnivå förenlig med lägre reallön för arbetstagarna än som annars skulle ha blivit fallet. Detta illustreras i diagrammet av en *prissättningskurva*, E' , som ligger under (till vänster om) den efterfrågekurva för arbetskraft som skulle råda vid perfekt konkurrens på varumarknaden. Något oegentligt brukar denna prissättningskurva betraktas som en efterfrågekurva på arbetsmarknaden under monopolistisk konkurrens på varumarknaden.

På arbetsmarknaden sätts lönerna i förhandlingar mellan fackliga organisationer och arbetsgivare. Det är rimligt att tänka sig att lönerna då pressas upp över den nivå som de enskilda arbetstagarna hade kunnat nå om de agerat var och en för sig. Det är en naturlig strävan för fackliga organisationer.⁵ Men enligt den sk effektivitetslönehypotesen kan det ligga också i arbetsgivarnas intresse att sätta högre löner än marknadsjämviktsnivån. Det enskilda företaget kan nämligen göra effektivitetsvinster genom att personalen blir mer motiverad eller mer produktiv arbetskraft attraheras. Dessutom kan kostnadsbesparingar göras genom att personalomsättningen hålls låg.⁶

Resultatet blir en *lönesättningskurva*, LS , som i diagrammet ligger över den vanliga utbudskurvan och som visar att högre sysselsättning leder till högre löner. Detta kan förklaras såväl av att högre allmän sysselsättning i ekonomin minskar incitamenten för det enskilda facket att av omsorg om sysselsättningen hålla tillbaka lönerna som av att enskilda arbetsgivare då tvingas betala högre löner för att kunna rekrytera och behålla arbetskraft. Jämvikten kommer att etableras i punkten B , där lönesättningskurvan skär den gällande efterfrågekurvan. Följden blir en lägre sysselsättningsnivå än vad som skulle ha blivit fallet vid perfekt konkurrens på både varu- och arbetsmarknaderna. Däremot vet man inte om reallönen blir högre eller lägre. Det beror på

huruvida imperfektionerna är större på arbetsmarknaden än på varumarknaden eller tvärtom.⁷

Under en normal tillväxtprocess kan man tänka sig att såväl efterfråge- som lönesättningskurvan förskjuts uppåt med tiden. Efterfrågan på arbetskraft ökar när produktiviteten växer, och löntagarna kräver sin del av den ekonomiska tillväxten. Om båda kurvorna förskjuts uppåt i samma takt kommer reallönen successivt att öka, samtidigt som sysselsättningsgraden förblir oförändrad.

Den europeiska sysselsättningskrisen

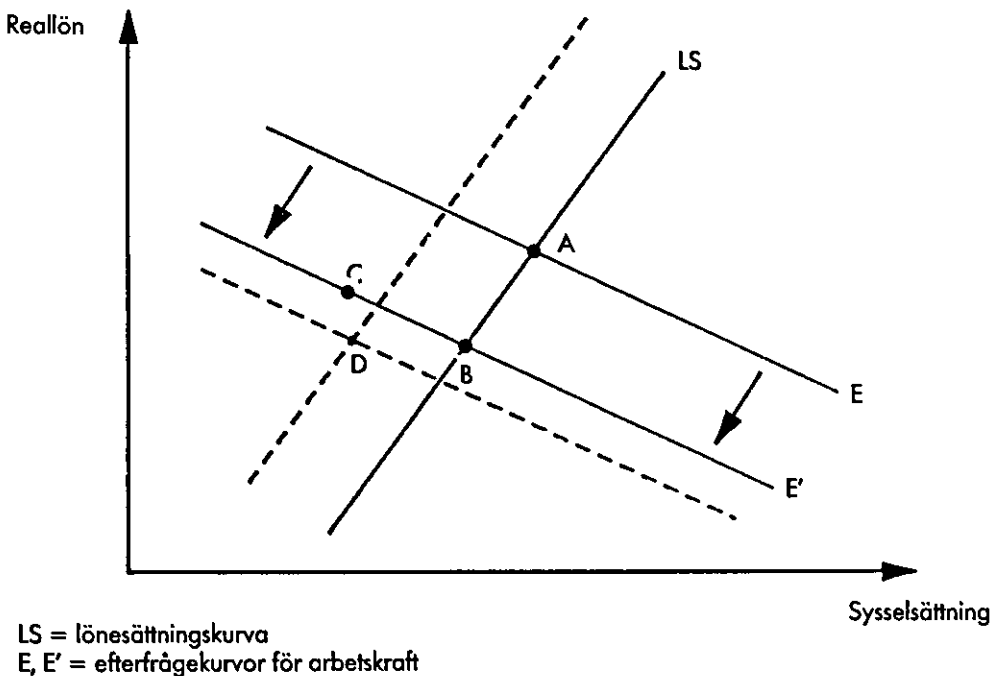
En förklaring till varför arbetslösheten från 1970-talets mitt ökade kraftigt i Väst-europa kan vara att arbetstagarnas lönesanspråk fortsatte att växa i samma takt som tidigare, trots att lägre produktivtetsstegringar i kombination med höjda oljepriser och skatter i många länder innebar en långsammare förskjutning uppåt av efterfrågekurvan. Denna försköts med andra ord neråt i förhållande till lönesättningskurvan så som illustreras i *Figur 4*. Jämvikten förflyttades således från punkten A till punkten B med lägre sysselsättning och reallön.

⁵ Se tex McDonald & Solow [1981], Oswald [1982], Calmfors [1982], Jackman m fl [1990a] eller Nickell [1990].

⁶ Effektivitetslönehypotesen finns beskriven på svenska i Kazamaki [1988]. Se också Johnson & Layard [1986] eller Blanchard & Fischer [1989] kap 9 för översikter av olika modellvarianter.

⁷ Shapiro & Stiglitz [1984] resp Layard & Nickell [1986] torde vara de första som illustrerat den makroekonomiska jämvikten på detta sätt. Layard [1986], Jackman m fl [1990a] samt Nickell [1990] är andra standardreferenser. Observera att reallönen i de följande diagrammen bör tolkas som konsumentreallönen, dvs nominallönen efter skatt deflaterad med konsumentprisindex (jfr Calmfors [1989]).

Figur 4 Den europeiska sysselsättningskrisen.

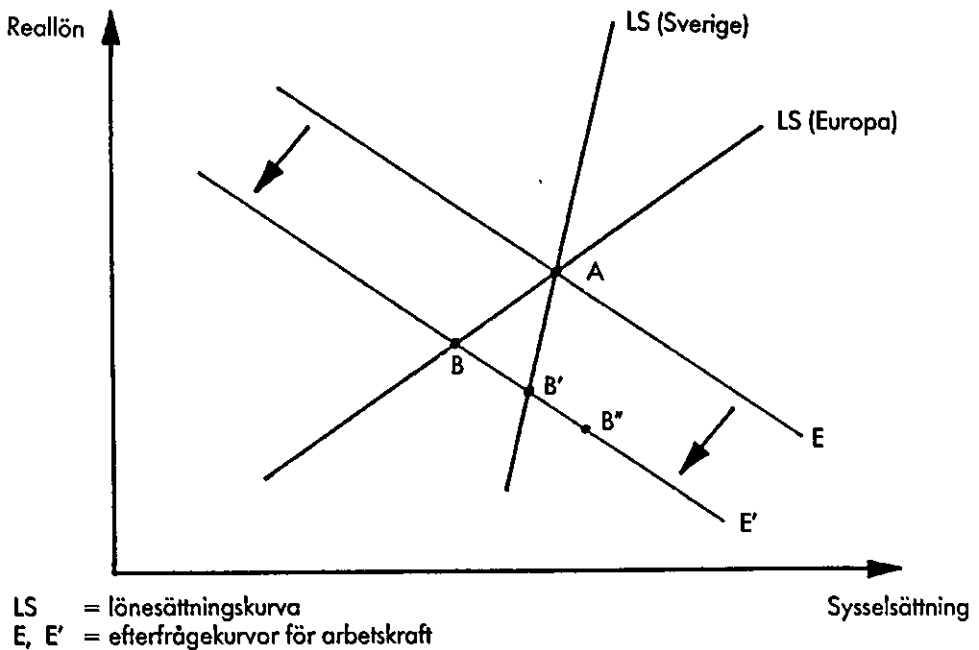
På grund av trögheter i lönebildningen gick sannolikt anpassningen av lönerna långsammare än anpassningen av sysselsättningen. Någon omedelbar förflyttning till den nya jämvikten skedde därför förmodligen inte, utan man hamnade temporärt i en punkt som C (där sysselsättningen anpassat sig till efterfrågekurvan men inte lönerna till lönesättningskurvan). Ett skäl var antagligen institutionellt betingade svårigheter att snabbt dra ner de nominella lönestegringarna. Ett annat kan ha varit den drastiska omläggningen av penningpolitiken med lägre penningmängdsökningar i syfte att dämpa inflationen i början av 1980-talet i de flesta västeuropeiska länder. I den mån detta ledde till en *oförutsedd* dämpning av prisstegringarna, blev de nominella lönestegringarna förmodligen högre än vad som krävdes för att uppnå de reallönemål lönesättarna egentligen hade.

Den beskrivna processen har enligt modern forskning förmodligen förstärkts av sk hysteresiseffekter. Innebörden är att

det kan finnas en tendens att hög arbetslöshet som en gång uppkommit blir bestående även sedan de ursprungliga orsakerna till arbetslöshetsuppgången försvunnit. Det kan finnas flera skäl till det.

Ett företag som en gång avskedat folk vill vara mycket säkert på att arbetskraftsbehovet varaktigt ökat innan det tar de kostnader som följer med nyanställningar. En *andra* orsak kan vara att en lågkonjunktur innebär lägre investeringar. Därmed blir den framtida kapitalstocken och följaktligen också arbetskraftsefterfrågan lägre. En *tredje* vanlig förklaring är att arbetslösa ("outsiders") utövar mindre inflytande på de fackliga organisationernas lönepolitik än de sysselsatta ("insiders"). En ökad arbetslöshet som minskar antalet insiders kan då innebära att facket blir mindre intresserat av att hålla tillbaka lönekraven av omsorg om sysselsättningen. En *fjärde* förklaring är att långtidsarbetslösa med rätt eller orätt kan upplevas som mindre attraktiva av arbetsgivarna och kan förväntas söka

Figur 5 Betydelsen av lönesättningskurvans lutning.

mindre effektivt efter arbete. Dessutom kan direkt utslagning från arbetsmarknaden ske. Därmed minskar konkurrensen om de tillgängliga jobben, vilket verkar löneupptrivande. I Figur 4 kan dessa hysteresiseffekter illustreras så att det faktum att arbetslösheten temporärt blir större än i B leder till sådana förskjutningar av efterfråge- och lönesättningskurvorna att tex D blir den nya jämvikten.⁸

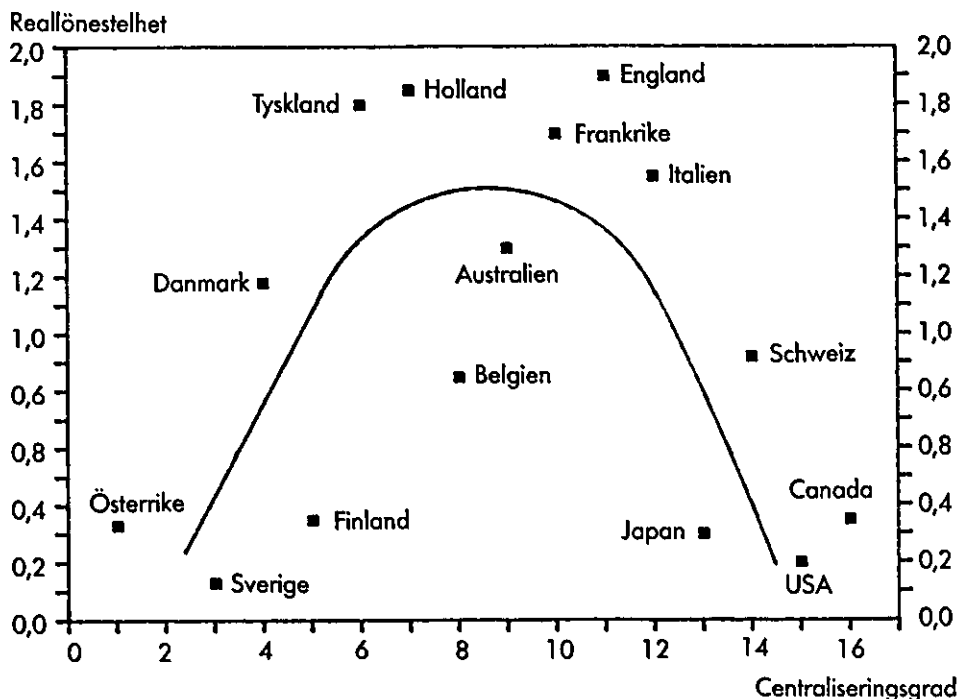
Den svenska reallöneanpassningen

En central fråga är varför Sverige till skillnad från de flesta länder i Västeuropa kunde undvika en kraftig höjning av arbetslösheten i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Det finns två uppenbara förklaringar. Den första är att lönesättningskurvan enligt nästan alla studier förefaller vara mycket brantare i Sverige än på de flesta andra håll. Reallönerna i

Sverige tycks således vara ovanligt känsliga för variationer i sysselsättningen. Ett vanligt resultat är att en procentenhets uppgång av arbetslösheten på lång sikt leder till att reallönen sjunker med 5–8

⁸ Sachs [1987] och Alogoskoufis & Manning [1988] diskuterar olika aspekter av hysteresisproblematiken. Fackforeningsmodeller som betonar distinktionen mellan "insiders" och "outsiders" har utvecklats av Blanchard & Summers [1986] och Gottfries & Horn [1987]. Lindbeck & Snower [1988] innehåller en rad tidigare publicerade artiklar som visar hur förekomsten av anställnings-, utbildnings- och avskedandekostnader kan hindra "outsiders" att konkurrera med "insiders" om de tillgängliga jobben genom att bjuda under deras löner. Lindbeck [1991] utgör en sammanfattning på svenska. Långtidsarbetslöshetens effekter på lonebildningen har betonats särskilt av forskargruppen runt Richard Layard vid London School of Economics. Se tex Layard [1986], Layard & Nickell [1986], Nickell [1987, 1988, 1990] och Jackman m fl [1990a].

Figur 6 Reallönestelhet och centraliseringsgrad.

Källa: OECD Economic Survey of Sweden 1989.

procent. Några studier har rentav funnit så stora effekter som 10–12 procent.⁹ Som illustreras i Figur 5, betyder detta att i första hand reallönerna tar stöten vid förskjutningar av efterfrågekurvan för arbetskraft: sjunker reallönen kraftigt vid en negativ efterfrågechock, blir sysselsättningsminskningen liten (jämvikten förflyttas från A till B' i stället för till B).

Allmänt sett finner man att reallönerna tycks vara särskilt känsliga för variationer av arbetslösheten i ekonomier med mycket centraliserade liksom ekonomier med mycket decentraliserade avtalsförhandlingar. Figur 6 visar ett diagram från en OECD-studie. Den horisontella axeln anger graden av centralisering i avtalsförhandlingarna och den vertikala ett mått på hur stela reallönerna är. Ju längre till vänster i diagrammet man är, desto högre är centraliseringsgraden; ju längre ner man är, desto mer reagerar lönerna på förändringar i arbetslösheten. I länder

med *mycket* centraliserade förhandlingar (Österrike, Sverige, Finland) är reallönekänsligheten stor. Detsamma tycks gälla i länder som är *mycket* decentraliserade (Japan, USA, Canada). Länder som ligger däremellan i centraliseringsgrad tycks ha den allra minsta reallönekänsligheten.¹⁰

Den andra huvudförklaringen till den

⁹ Se Calmfors & Nymoén [1990] för en sammanställning av olika resultat.

¹⁰ Hypotesen om detta puckelformade samband (*the hump-shape hypothesis*) framfördes först av Calmfors och Driffill [1988]. Idén är att stora organisationer har incitament att beakta de negativa samhällsekonomiska effekterna av alltför höga löner, medan hotet om marknadsandels- och sysselsättningsföruster disciplinerar enskilda företag och fackklubbar. Vid loneförhandlingar på tex branschnivå finns risken att varken samhällsekonomiska hänsynstaganden eller marknadskrafter verkar tillräckligt tillbakahållande.

Tabell 1 Produktreallön och total lönekostnad (inklusive arbetsgivaravgifter deflaterad med förädlingsvärdepriset) och produktivitet i industrin (genomsnittliga procentuella förändringar per år).

	1967-72	1973-77	1978-83	1984-88
Sverige				
Produktreallöneförändring	7,3	4,6	0,8	1,8
Produktivitetförändring	6,3	2,6	3,9	2,7
Skillnad	1,0	2,0	-3,1	-0,9
Västeuropa				
Produktreallöneförändring	8,0	6,7	3,3	1,0
Produktivitetförändring	6,3	5,0	4,4	3,3
Skillnad	1,7	1,7	-1,1	-2,3

Källor: SAF och OECD. Siffrorna för Västeuropa är ett ovägt genomsnitt av Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien, Västtyskland och Österrike.

goda sysselsättningsutvecklingen i Sverige är förmodligen 1976 och 1977 samt 1981 och 1982 års devalveringar. De innebär att reallöneanpassningen kunde ske utan att den nominella lönestegringstakten behövde sänkas. Devalveringarna förflyttade oss snabbt till den nya jämviktspunkten B' i *Figur 5* eller sänkte på grund av sin storlek kanske rentav reallönerna under sin jämviktsnivå (punkt B").

Jämför man de reala lönekostnadsökningarna med produktivitetstillväxten under perioden 1973-77, visar det sig att det reallönegap som uppstod i Sverige var av ungefär samma storleksordning som i Västeuropa (*Tabell 1*). Produktreallönen (den totala lönekostnaden inklusive sociala avgifter per timme i förhållande till ett index för produktpriserna) steg ungefär lika mycket mer än produktiviteten som genomsnittligt för Västeuropa. Det som skiljer den svenska utvecklingen från den västeuropeiska är att vi sedan presade ner de reala lönekostnadernas stegringstakt under produktivitetstillväxten mycket kraftigt redan under perioden 1978-83, medan en mer betydande reallöneanpassning i Västeuropa kommit först senare. Tabellen ger dock en mer positiv bild av den senaste svenska utveck-

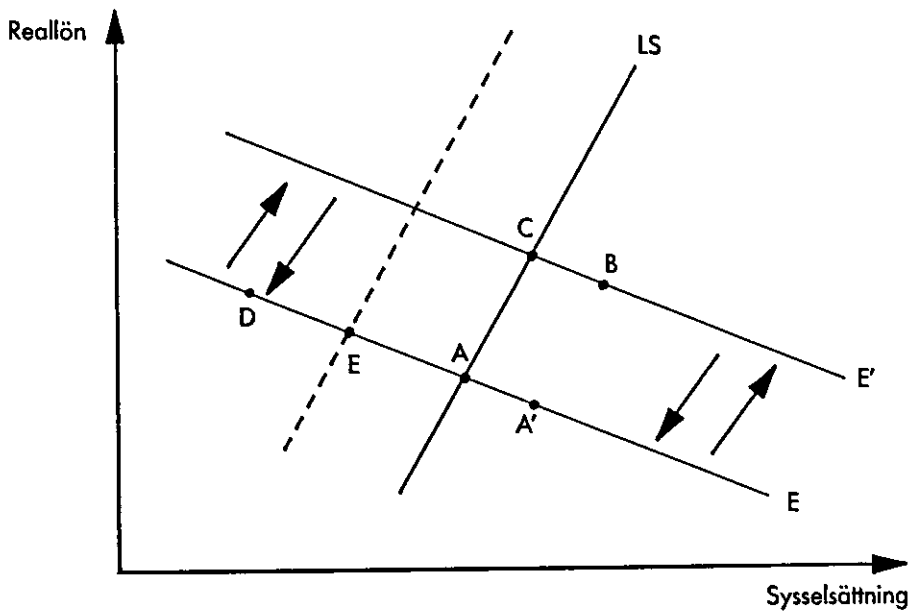
lingen än om också 1989 och 1990 varit med.

Den aktuella problembilden

Dessvärre har just de faktorer som underlättade den svenska reallöneanpassningen under 1980-talets första del skapat problem under de senaste åren. Den brant lutande lönesättningskurvan innebär nämligen att jämviktsnivån för reallönerna i Sverige steg mycket kraftigt igen när efterfrågan på arbetskraft åter ökade under 1980-talets andra hälft. Den svenska konjunkturuppgången berodde i sin tur på ett antal olika faktorer: sänkta oljepriser, den internationella högkonjunkturen, ökade investeringar till följd av lönsamhetshöjningen i näringslivet och en konsumtionsboom som utlöstes av avregleringen på kreditmarknaden (se *tex Bergman m fl [1991]*). Konjunkturuppsvinget illustreras av förskjutningen till höger av efterfrågekurvan i *Figur 7* (från E till E').

Också de tidigare devalveringarna har med all sannolikhet bidragit till höga nominella lönekostnadsökningar. Devalveringspolitiken kan nämligen ses som en indikation på att politikerna lägger så stor vikt vid sysselsättningsmålet att de är be-

Figur 7 Den svenska utvecklingen.

LS = lönesättningskurva
E, E' = efterfrågekurvor för arbetskraft

redda att köpa kortsiktiga öknningar av sysselsättningen till priset av inflation. Därför är det rationellt för löneförhandlarna att räkna med också fortsatt höga prisstegringar. Senare års teoretiska forskning om inflationens bestämningsfaktorer har just betonat att sådana bedömningar av politikernas bevekelsegrunder kan ge upphov till inflationsförväntningar som stänger in ekonomin i en inflationsspiral.¹¹

Den svenska utvecklingen efter 1985 kan illustreras schematiskt i Figur 7. Från ett utgångsläge i punkten A (eller rentav A') började såväl sysselsättning som reallöner öka. Till en början innebar konjunkturuppgången framför allt ökad sysselsättning, medan reallönestegringen skedde långsammare. 1989–90 års överfulla sysselsättning kan illustreras av punkten B (i vilken sysselsättningen anpassats till efterfrågekurvan för arbets-

kraft men ännu inte lönerna till lönesättningskurvan).

Från sommaren 1990 har arbetslösheten åter börjat stiga. Man kan tänka sig två huvudorsaker. För det första kan en viss sysselsättningsminskning (från B till C) ses som följderna av att reallönerna även i ett läge med fortsatt hög efterfrågan

¹¹ Standardreferenserna för denna "politiska inflationsteori" är Barro & Gordon [1983a,b]. Teorin finns sammanfattad på svenska i Calmfors m fl [1988] och Persson [1989]. Observera att den tidigare i artikeln diskuterade modellramen är en teori för bestämning av reallön och sysselsättning. Dessa *real* variabler förutsatts på lång sikt vara oberoende av inflationstakten. Däremot säger den politiska inflationsteorin att såväl regeringens relativa vardering av sysselsättnings- och prisstabilitetsmålet som jämviktsarbetslöshetens storlek kan påverka incitamenten att föra en inflationistisk politik.

måste anpassa sig till jämvikt. För det andra är det troligt att efterfrågekurvan åter förskjutits till vänster (från E' tillbaka till E). En vikande internationell konjunktur och en investeringsnedgång till följd av att lönsamheten i näringslivet åter minskar är två förklaringar. En tredje är att de tidigare tendenserna till överhettning och bytesbalansunderskott i den svenska ekonomin tvingat fram en omläggning av finanspolitiken i restriktiv riktning med bl a en temporär momshöjning 1990–91 och offentliga utgiftsnedskärningar.

På sikt tenderar ekonomin tillbaka till jämvikten i A. Det innebär lägre sysselsättning än i C men behöver inte vara något allvarligt problem om arbetslösheten i A fortfarande är så låg som 2–3 procent. Värre är att sysselsättningen kan falla avsevärt mer under själva anpassningsprocessen därför att löneanpassningen går långsammare än sysselsättningsanpassningen. I så fall kan ekonomin temporärt hamna i t ex punkten D. En sådan långsam reallöneanpassning kan förklaras av institutionella svårigheter att begränsa de nominella lönestegringarna i ett system där olika förhandlingsnivåer alla vill vara med och påverka lönerelationerna (jfr Faxén, Odhner & Spånt [1989]). En annan orsak kan vara att starka förväntningar om fortsatta prisstegringar och nya devalveringar kan driva på de nominella lönestegringarna så att reallön och relativt kostnadsläge kommer att ligga på "fel nivå" så länge som dessa förväntningar inte infrias.

Den aktuella ekonomisk-politiska debatten handlar i stor utsträckning om hur den ökande arbetslösheten ska hanteras. Jag ska diskutera några olika handlingsalternativ.

Arbetsmarknadspolitiska satsningar

Ett första alternativ är *traditionella arbetsmarknadspolitiska satsningar* på bered-

skapsarbeten och utbildning i stor skala ungefär som under 1970-talskrisen. Sådana insatser håller inte uppe sysselsättningen i näringslivet men kan i varje fall på kort sikt hindra en sysselsättningsminskning att slå ut i öppen arbetslöshet. Enligt teorin kan en arbetsmarknadspolitik som blir mer eller mindre en garanti mot öppen arbetslöshet emellertid allvarligt försvaga incitamenten att hålla tillbaka lönerna. Flera nya empiriska studier förefaller också visa att endast öppen arbetslöshet har en lönedämpande effekt.¹² En sysselsättningsminskning som helt motverkas av ökade AMS-insatser tycks enligt de flesta studier förvånansvärt nog rentav leda till höjda löner.¹³

Arbetsmarknadspolitiska program i syfte att hålla nere den öppna arbetslösheten kan således ha ett högt pris. I *Figur 7* kommer en expansion av de arbetsmarknadspolitiska programmen att leda till att lönesättningskurvan förskjuts till vänster.¹⁴ Följaktligen förändras den jämvikt ekonomin tenderar mot från A till E. I så fall leder de arbetsmarknadspolitiska satsningarna till högre reallöner. Följden blir lägre sysselsättning i vanliga jobb i näringslivet och dessutom lägre vinster och därmed lägre investeringar och tillväxt. De skattningar som gjorts tyder på att effekterna kan vara mycket stora; det före-

¹² Exempel på sådana studier är Nilsson [1989, 1990], Calmfors & Forslund [1990], Holmlund [1990], Calmfors & Nymoén [1990], Skedinger [1990], Forslund [1991] och Östros [1991].

¹³ Detta är resultatet i samtliga de i foregående fotnot nämnda studierna utom i Calmfors & Nymoén [1990].

¹⁴ Forutsättningen för att detta ska ske är endast att personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder utövar *mindre* tryck neråt på lönerna än de öppet arbetslösa. Detta är teoretiskt rimligt om AMS-sysselsättning anses innebära högre valfard än öppen arbetslöshet. I så fall måste reallönen för en given sysselsättningsnivå enligt lönesättningskurvan stiga om andelen av de icke sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska program ökar.

faller rentav osäkert om arbetsmarknads-politiska insatser i längden bidrar särskilt mycket till att hålla nere den öppna arbetslösheten.

Även om resultaten visat sig förvånansvärt robusta för variationer i skattningsmetodik och data, är antalet studier av arbetsmarknadspolitikens effekter på lönebildningen ännu litet och flera är preliminära.¹⁵ Hittills företagna studier ger inga belägg för att arbetsmarknadsutbildning skulle vara mindre löneuppdrivande än beredskapsarbeten, vilket annars kan vara en rimlig hypotes eftersom ersättningsnivåerna ligger lägre, men här finns behov av fördjupad analys. Man kan inte heller utläsa i vilken mån AMS-insatser som inriktas på långtidsarbetslösa ("outsiders") har förmånligare effekter än bredare program, vilket man av teoretiska skäl borde vänta sig (jfr nedan). Det kan också finnas anledning att mer i detalj studera om de uppskattade effekterna till någon del speglar samvariation mellan arbetsmarknads- och andra ekonomisk-politiska åtgärder. Det är ändå svårt att tro att mer förfinade studier skulle kullkasta slutsatsen att massiva arbetsmarknadspolitiska program, som kraftigt minskar riskerna för "insiders" att bli öppet arbetslösa vid stora lönehöjningar, har starka löneuppdrivande effekter.

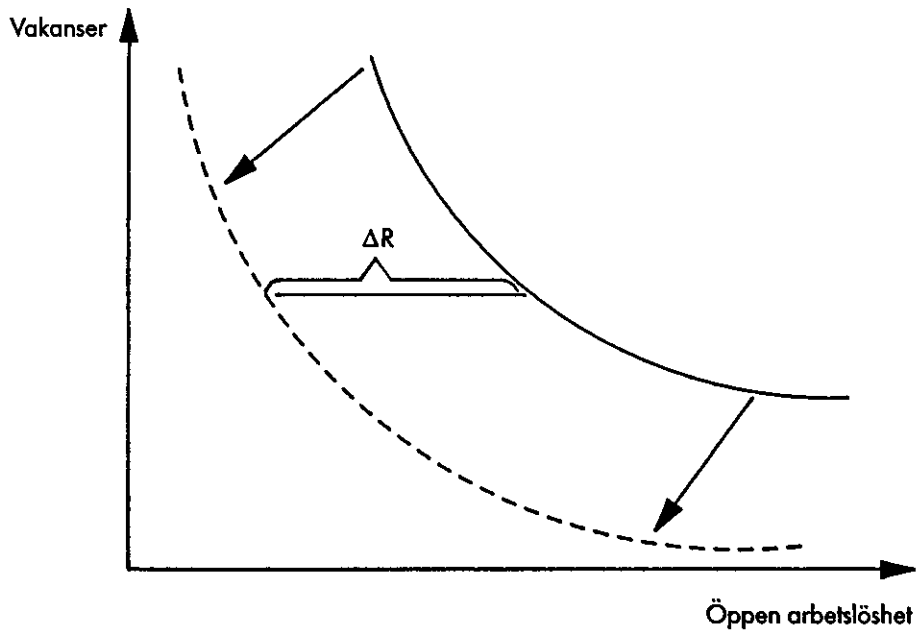
Layard [1991] menar i sin artikel i detta nummer att de ovan beskrivna resultaten skulle strida mot t ex Jackmans, Pissarides och Savouris [1990b] slutsats att den sk Beveridgekurvan – sambandet mellan vakanser och arbetslöshet (Figur 8) – förskjuts inåt av stora utgifter på arbetsmarknadspolitiska program. Innebörden är att ett givet antal vakanser blir förenligt med lägre arbetslöshet. Enligt traditionell arbetsmarknadsanalys borde detta leda till lägre tryck uppåt på lönerna. Men som visats av Holmlund och Lindén [1990] är det fullt möjligt att också i detta fall få en löneuppdrivande effekt därför att effektiva "matchning" av lediga platser och arbets sökande ökar sannolikheten för den

enskilda arbetstagaren att vid en given lön få sysselsättning. Dessutom behöver inte en förskjutning till vänster av Beveridgekurvan vid en expansion av de arbetsmarknadspolitiska insatserna innebära att "matchningseffektiviteten" höjts: rent bokföringsmässigt måste ju arbetslösheten minska vid given sysselsättning om arbetslösa lyfts över till AMS-åtgärder. Det relevanta kriteriet är i stället om den öppna arbetslösheten faller *mer* än de arbetsmarknadspolitiska programmen ökar, d v s om Beveridgekurvan förskjuts längre till vänster än till den streckade kurvan i Figur 8. Endast om detta sker, kommer ju ett givet antal vakanser att förenas med *totalt* färre arbets sökande. Varken preliminära regressioner som jag själv gjort (tillsammans med Kerstin Johansson) eller Jackman m fl [1990b] har lyckats påvisa detta.

Layard hänvisar också till en egen undersökning (Layard [1990]), i vilken han studerat hur skillnaderna i öppen arbetslöshet mellan olika OECD-länder samvarierar med ett antal institutionella variabler. Resultatet är att större utgifter på aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder tycks ha en kraftigt dämpande effekt på arbetslösheten. Detta resultat visar sig emellertid bygga på *en enda* observation; med undantag av Sverige är nämligen variationen i arbetsmarknadspolitiska utgifter mycket liten mellan olika länder. Gör man om Layards regression utan Sverige, föreligger inte längre något statistiskt sig-

¹⁵ Observera dock att inte alla studier är gjorda på aggregerade tidsserier. Nilsson [1989] "poolar" tvärsnitts- och tidsseriedata för olika lan och Skedinger [1990] studerar olika grupper med avseende på kön, ålder och arbetsuppgifter (arbetare och tjänsteman). Forslund [1991] använder såväl tidsserie- som tvärsnittsdata för olika industriföretag, medan Ostros [1991] använder paneldata för individer.

Figur 8 Beveridgekurvan.

ΔR = ökning av antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program

nifikant samband mellan arbetslöshet och arbetsmarknadspolitik.¹⁶

Göra ingenting

Ett andra handlingsalternativ är att *inte göra någonting* utan vänta på att högre arbetslöshet åstadkommer den nödvändiga lönedämpningen. För en sådan strategi talar att det endast krävdes en måttlig uppgång av den öppna arbetslösheten för att åstadkomma reallöneanpassningen under åren kring 1980. Men man bör komma ihåg att de stora reallönesänkningarna då skedde genom att löntagarna avstod från att kompensera sig för de prisstegringar som devalveringarna ledde till. Som ovan framhållits är det antagligen mycket svårare att förbättra konkurrenskraften genom att dra ner de *nominella* lönestegringarna.¹⁷ Att vända sysselsättningsutvecklingen genom att *enbart* förlita sig på att ett sämre arbetsmarknads-

läge ska pressa ner lönenivån blir därför sannolikt även i bästa fall mycket tidsödande. Till detta kommer risken att mekanismer som skapar bestående arbetslöshet kan komma att utlösas på liknande sätt som i Västeuropa (jfr diskussionen ovan).

De studier som hittills har gjorts tycks

¹⁶ Anmärkningsvärt nog blir då inte heller det av Layard poängterande sambandet mellan arbetslöshet och facklig organisationsgrad statistiskt signifikant!

¹⁷ Så tex finner Calmfors & Forslund [1990] att reallönerna under perioden 1983–85 blev lägre än de "borde" enligt etablerade "genomsnittliga" samband och att reallönernas känslighet för variationer i den öppna arbetslösheten blir mindre om hänsyn tas till detta. Såväl Calmfors & Forslund [1990] som Calmfors & Nymoén [1990] finner också en svag tendens till att en höjning av inflationstakten tillfälligt sänker reallönerna.

dock peka på att risken för hysteresiseffekter skulle vara mindre i Sverige än i de flesta västeuropeiska länder. Man har inte kunnat belägga att lönesättningskurvan skulle förskjutas uppåt av tidigare höga arbetslöshetstal eller av att andelen långtidsarbetslösa ökar.¹⁸ Ett skäl kan vara att arbetslöshetsunderstöd i Sverige betalas ut under en ganska kort period jämfört med i många andra länder. Det kan skapa ett större tryck på de arbetslösa att söka arbete. En del studier tyder också på att sannolikheten för att åter få arbete i Sverige ökar ju längre man går arbetslös.¹⁹ Det har också blivit vanligt att betona skillnader i hur länge arbetslöshetsunderstöd får lyftas som en av de viktigaste förklaringarna till skillnaderna i arbetslöshet mellan olika länder.²⁰

En annan hypotes är att de arbetsmarknadspolitiska insatserna verkligen lyckats fånga upp de individer som löper störst risk att slås ut ur arbetskraften.²¹ Långtidsarbetslösheten i Sverige skulle därför i högre grad än på andra håll bestå av personer som kan konkurrera om de tillgängliga jobben. I den mån arbetsmarknadspolitiken verkligen lyckas hålla uppe det långsiktiga utbudet av arbetskraft, kan den ha en långsiktigt lönedämpande effekt som ska ställas mot de löneuppdrivande effekter som de tidigare nämnda studierna funnit.²²

Man kan således hitta argument för att risken för bestående arbetslöshet skulle vara mindre i Sverige än i Västeuropa. Men vi har å andra sidan inga erfarenheter av så höga arbetslöshetstal som där. Får vi det, kan arbetsmarknadspolitiska insatser för de långtidsarbetslösa förmodligen bara spela en marginell roll. Man kan inte heller utesluta att kausaliteten snarare går från låg arbetslöshet till system där arbetslöshetsersättning betalas ut endast under kort tid snarare än tvärtom. Om arbetslöshetstiderna stiger, tvingas man förmodligen att av socialpolitiska skäl förlänga tiden innan arbetslösa utförsäkras från arbetslöshetskassorna,

såsom nyligen skett i Norge.

Sammanfattningsvis finner jag det trots allt svårt att tro att förhållandena i Sverige avviker så drastiskt från dem i Västeuropa att vi kan bortse från risken att en *kraftig* uppgång av arbetslösheten långsiktigt ökar jämviktsarbetslösheten. Likaväl som alltför massiva arbetsmarknadspolitiska satsningar kan förflytta den långsiktiga jämvikten till E i *Figur 7*, kan med största sannolikhet en utdragen period av hög öppen arbetslöshet göra det. Det förefaller därför ytterst farligt att låta arbetslösheten stiga till nivåer på 4–5 procent. I ett sådant läge bör statsmakterna enligt min mening vidta åtgärder i syfte att skynda på kostnadsanpassningen. De åtgärder som då står till buds är: (i) lagstiftat lönestopp; (ii) devalvering; och (iii) sänkta arbetsgivaravgifter i kombination med sänkta offentliga utgifter.

Lagstiftat lönestopp

Det är troligt att ett lagstiftat lönestopp kortsiktigt skulle bidra till en löneanpassning och därmed minska riskerna för en permanent höjning av arbetslösheten (jfr tex Blanchard & Summers [1987] eller Solow [1991]). Ett läge med hög eller växande arbetslöshet ger helt andra förutsättningar än när den socialdemokratiska regeringen utan förvarning aktualiserade

¹⁸ Se tex Jackman m fl [1990a], Calmfors & Forslund [1990], Holmlund [1990] eller Calmfors & Nymoen [1990].

¹⁹ Se Björklund [1990a].

²⁰ Se tex Burda [1988], Jackman m fl [1990a] och Jackman [1990]. Exempel på länder där arbetslöshetsunderstöd utgår under lång tid är Danmark, Belgien, Nederländerna och England.

²¹ Denna synpunkt har särskilt betonats av Bourdet och Persson [1990].

²² Studier av individdata har dock haft anmärkningsvärt svårt att belägga att de arbetsmarknadspolitiska programmen verkligen ökat återanställningssannolikheten för deltagarna (Björklund [1990b]).

åtgärden mitt i 1990 års överkonjunktur. Förebilden skulle i så fall vara de norska lönestoppen 1978/79 och 1988/89. Flera studier tyder också på att det första av dessa hade betydande tillfälliga effekter; det senaste lönestoppet är det ännu för tidigt att utvärdera.²³

De främsta nackdelarna med lagstiftning är följande. För det första lyfter den ansvaret för lönebildningen från arbetsmarknadsparterna med negativa förväntningseffekter som följd. Den troliga effekten på lång sikt är högre löneökningar i nästa konjunkturuppgång i syfte att föregripa nya lönestopp. För det andra skulle lönerelationerna låsas fast. För det tredje finns risken att det skulle anses politiskt nödvändigt att kombinera ett lönestopp med ett lagstiftat prisstopp med de nackdelar detta innebär för varu- och tjänstemarknadernas funktion.

Lagstiftningsåtgärder skulle förmodligen också fördröja den utveckling av förhandlingssystemet i decentraliserad riktning som tycks vara på gång (Calmfors [1991]). Det aktualiserar risken att vi fastnar i ett system som varken är tillräckligt centraliserat eller decentraliserat för att skapa incitament för rimliga lönekostnader (jfr diskussionen i anslutning till Figur 6). Då kan det bli svårt att ta sig ur de statliga ingrepp som man en gång gett sig in på.

Devalvering

En alternativ metod att åstadkomma en kostnadsanpassning är att överge deklARATIONERNA om att växelkursen ska ligga fast och ännu en gång devalvera. Idén skulle vara att rädda sysselsättningen på samma sätt som i början av 1980-talet. I den allmänna debatten har det blivit mer eller mindre vedertaget att denna väg är omöjlig, men också detta alternativ förtjänar en seriös analys. Såväl en politisk som en samhällsekonomisk bedömning måste då göras.

Den vanliga politiska bedömningen är

att förhandlingarna om EG-medlemskap utesluter ännu en devalvering; EG skulle inte acceptera det utan att kräva kostsamma eftergifter på andra områden. Denna uppfattning förefaller ganska rimlig, men den bygger på prognosen att ytterligare växelkursjusteringar inte kommer att genomföras inom den europeiska växelkursmekanismen ERM. Man kan emellertid inte vara helt säker på att de senaste årens valutakursstabilitet verkligen kan extrapoleras framåt i tiden. Det monetära samarbetet kan också komma att under en övergångsperiod "differentieras" mellan olika ländergrupper inom EG. Klart är dock att en devalvering av 1981 eller 1982 års storlek aldrig torde kunna bli aktuell.

En *samhällsekonomisk* bedömning utifrån den alternativa politiska förutsättningen att vi *idag* fortfarande skulle vara fria att själva välja vår valutapolitik blir också den beroende av överväganden med hänsyn till EG. Antag att vi inom en inte alltför avlägsen tidsperiod (säg tio år) vill ansluta oss till en europeisk valutaunion som kännetecknas av låg inflation och som kan ge betydande välfärdsvinster i form av lägre transaktionskostnader och eliminerad växelkursrisk vid internationella betalningar. I så fall blir frågan vid vilken tidpunkt kostnaderna för att pressa ner den svenska inflationen till den europeiska nivån blir lägst. Att först devalvera för att sedan etablera trovärdighet för antiinflationpolitiken genom de institutionella förändringar som deltagande i det europeiska valutasamarbetet och en eventuell framtida valutaunion innebär, och den vägen pressa ner inflationsförväntningarna, kan förefalla som en ideal politik för att minska inflationen utan arbetslöshet. Men även om institutionella förändringar kan underlätta anpassningen, är det inte troligt att inflationsförväntningarna kan påverkas utan att regeringen först visar i handling att den verkligen

²³ Se tex Calmfors & Nymoen [1990].

gen är beredd att acceptera högre arbetslöshet. Man skulle rentav kunna hävda att en devalvering efter den ensidiga svenska knytningen av kronan till ecun vore ett så flagrant avsteg från de politikdeklarationer som gjorts, att svårigheterna att dämpa de framtida inflationsförväntningarna skulle öka drastiskt.

Tror man däremot att vi kommer att ansluta oss till en valutaunion med EG-länderna, men att inflationen där i framtiden blir betydligt *högre* än för närvarande, framstår en ambitiös antiinflationpolitik idag som ganska meningslös. Det verkar emellertid mindre sannolikt att EG-länderna åter skulle tillåta en betydande ökning av inflationen sedan de tagit arbetslöshetskostnaderna för att få ner den.²⁴

Gör man – i motsats till mig – bedömningen att vi även *framöver* kommer att vara fria att välja vår egen växelkurspolitik, tex därför att planerna på en europeisk valutaunion helt rinner ut i sanden, blir det en fråga om att ställa kostnaderna av fortsatt hög inflation mot de arbetslöshetskostnader en dämpning kan föra med sig. Svårigheterna att kvantifiera såväl inflationens långsiktiga skadeverkningar som riskerna för bestående arbetslöshet gör emellertid en sådan jämförelse mycket osäker; det blir till syvende och sist en fråga om mer eller mindre subjektiva bedömningar och värderingar, i varje fall så länge det rör sig om skillnader i inflationstakt på några procentenheter.²⁵

Sänkta arbetsgivaravgifter

Utesluter man lagstiftning och devalvering som vägar att påskynda en kostnadsanpassning, återstår endast metoden att sänka arbetsgivaravgifterna. För att undvika en allmän köpkraftspåspädning med negativa effekter på bytesbalansen måste denna åtgärd kombineras med höjning av andra skatter eller minskning av de offentliga utgifterna. Teoretiskt kan man uppnå samma effekt på produktion och sysselsättning som vid en devalvering ge-

nom att kombinera sänkta arbetsgivaravgifter med höjd moms (se tex Rödseth [1979]). Denna åtgärds kombination brukar ibland benämnas "intern devalvering" och kom till användning i tex Danmark 1988. I ett läge då en framtida anpassning till EGs inre marknad i stället torde kräva en sänkning av momsen förefaller emellertid denna väg otänkbar (jfr Bergman m fl [1991]).

En annan form av intern devalvering är att i stället kombinera sänkta arbetsgivaravgifter med minskade transfereringar till hushållen och höjda avgifter för offentlig konsumtion.²⁶ Inte heller detta är någon lätt väg, eftersom en sänkning av arbetsgivaravgifterna med exempelvis 10 procentenheter långsiktigt förmodligen skulle behöva motsvaras av offentliga utgiftsminskningar i storleksordningen 30–40 mdr kronor. Dessa skulle dessutom

²⁴ Den kraftiga inflationsökningen i England under Thatchers sista år framstår dock som en gåta i detta sammanhang. Kostnaderna för den tyska återforeningen kan också skapa viss osäkerhet om hur låg inflation Tyskland kan bibehålla.

²⁵ De skadeverkningar av inflationen man brukar diskutera är lägre likviditet i samhällsekonomin (darfor att inflationen "beskattar" likvida tillgångar), allokeringförkluster till följd av att prisjämförelser försvåras samt allokering- och inkomstomfördelningseffekter när kapitalinkomstbeskattningen inte är real. Se tex Hahn [1990].

²⁶ I någon mån kommer transfereringarna att krympa automatiskt till följd av att kostnaderna för de arbetslösa sjunker när sysselsättningen ökar. Minskade transfereringar till hushållen och höjda avgifter för sådan offentlig konsumtion där efterfrågeöverskott foreligger är från sysselsättningssynpunkt bättre än beskuren offentlig konsumtion. Skalet är att den senare åtgärden reducerar sysselsättningen såväl direkt genom bortfallet av sysselsättning i offentlig sektor som indirekt genom att minskade offentliga loneutbetalningar reducerar efterfrågan på varumarknaden. De forra åtgärderna har endast en indirekt sysselsättningseffekt via varumarknaden.

komma utöver de krav som en framtida EG-anslutning och vårt internationella beroende kan komma att ställa på *sänkning* av momsen och lägre kapitalinkomstbeskattning framöver. Mycket radikala systemförändringar i såväl socialförsäkringar som offentlig konsumtion blir då nödvändiga. Men om man av effektivitetsskäl ändå vill genomföra sådana utgiftsnedskärningar för att minska skattekilarna, kan det vara lämpligt att i den sysselsättningsnedgång vi står inför låta en del av skattesänkningarna ta formen av sänkta arbetsgivaravgifter. Detta påstående innebär ingen underskattning av de politiska svårigheterna. Kraven på minskade offentliga utgifter blir dock mindre i den mån som det privata sparandet kan fås att öka.

Såväl en "intern" som en "extern" devalvering innebär emellertid ackommodation av de nominella lönestegringar som ägt rum. Därigenom kan den framtida inflationsbekämpningen komma att försvåras. Kombinationen av sänkta arbetsgivaravgifter och sänkta offentliga utgifter har emellertid flera fördelar framför en extern devalvering. För det första störs inte de finansiella marknaderna. För det andra uppstår en omedelbar tendens till sänkning av prisnivån, vilket bör verka dämpande på *prisstegringsförväntningarna*. För det tredje urholkas inte trovärdigheten i gjorda deklarationer om växelkurspolitiken. För det fjärde framstår denna metod klarare som en engångsåtgärd, eftersom svårigheterna att sänka de offentliga utgifterna förmodligen skulle omöjliggöra ett upprepande. En intern devalvering av detta slag löser emellertid inte problemet med att vår lönestegringstakt är högre än i omvärlden. Därför bör nog en sådan kostnadsanpassning koordineras med institutionella förändringar som binder kronan i någon form till det europeiska valutasamarbetet för att stärka incitamenten till låga nominella löneökningar. Av samma skäl är det dessvärre förmodligen också nödvändigt att

vänta med att sänka arbetsgivaravgifterna till dess att arbetslösheten stigit till efter svenska förhållanden mycket höga tal.

Slutsatser

Det torde vara okontroversiellt att hävda att jämviktsarbetslösheten i Sverige ligger över de mycket låga arbetslöshetstal på 1–2 procent som uppnåddes under 1989–90. Samtidigt riskerar arbetslösheten i den pågående konjunktturnedgången att öka mycket mer än en jämviktsanpassning kräver. Det ställer politiken inför svåra avvägningar. Risker med breda arbetsmarknads- och industripolitiska satsningar av 1970-talsmodell är att löneanpassningen och därmed ett återställande av den normala sysselsättningen i reguljära jobb i näringslivet fördröjs. Samtidigt innebär en *laissez faire*-strategi stora risker för att en kraftig uppgång av arbetslösheten ska bli bestående. Vill man inte tillgripa lagstiftning mot löneökningarna eller devalvering, återstår en kombination av sänkta arbetsgivaravgifter och minskade offentliga utgifter som enda metod att underlätta en kostnadsanpassning.

Den förordade åtgärds kombinationen kommer att vara politiskt mycket svår att genomföra. Den innebär dessutom ett avsteg från den typ av icke-ackommodationspolitik som de flesta ekonomer, däribland jag själv, pläderat för.²⁷ De västeuropeiska erfarenheterna visar emellertid enligt min mening att den makroekonomiska politiken måste kryssa mellan å ena sidan risken för bestående inflation och å andra sidan risken för bestående arbetslöshet. Det innebär att arbetslösheten kan få variera inom ett relativt stort intervall, men att ekonomisk-politiska åtgärder bör sättas in när arbetslösheten hotar att stiga över en alltför hög nivå (säg 4 procent). Självfallet har också en sådan

²⁷ Se tex Calmfors m fl [1985] eller Hansson m fl [1985].

politikomläggning ett pris i meningen att incitamenten för låga löneökningar försvagas, men förhoppningsvis är detta litet i förhållande till de potentiella kostnaderna för att hög arbetslöshet kan bli bestående.

Referenser

- Alogoskoufis, G S & Manning, A, [1988], "On the Persistence of Unemployment". *Economic Policy*, nr 7, vol 3, s 427-469.
- Barro, R & Gordon, D, [1983a], "Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy". *Journal of Monetary Economics*, vol 12, s 101-121.
- Barro, R & Gordon, D, [1983b], "A Positive Theory of Monetary Policy in a Natural Rate Model". *Journal of Political Economy*, vol 91, s 589-610.
- Bean, C, Layard, R & Nickell, S, [1986], "The Rise in Unemployment: A Multi-Country Study". *Economica*, vol 53, nr 2, s 1-22.
- Bergman, L, Jakobsson, U, Persson, M & Söderstrom, H T, [1991], *Sverige vid vändpunkten*. Konjunkturrådets rapport, SNS Förlag, Stockholm.
- Björklund, A, [1990a], "Evaluations of Swedish Labor Market Policy". *Finnish Economic Papers*, årg 3, s 3-13.
- Björklund, A, [1990b], "Unemployment, Labour Market Policy and Income Distribution." I Persson, I, (red), *Generating Equality in the Welfare State: The Swedish Experience*. Norwegian University Press, Oslo.
- Blanchard, O & Fisher, S, [1989], *Lectures on Macroeconomics*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Blanchard, O & Summers, L, [1986], "Hysteresis and the European Unemployment Problem". I Fischer, S (red), *NBER Macroeconomic Annual*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Blanchard, O & Summers, L, [1987], "Fiscal Increasing Returns, Hysteresis, Real Wages, and Unemployment". *European Economic Review*, vol 31, s 543-566.
- Bourdet, Y & Persson, I, [1990], "Long-term Unemployment in a Recovering Economy". *Labour*, vol 4, s 51-76.
- Burda, M, [1988], "Wait Unemployment in Europe". *Economic Policy*, nr 7, s 391-425.
- Calmfors, L, [1982], "Employment Policies, Wage Formation and Trade Union Behavior in a Small Open Economy". *Scandinavian Journal of Economics*, vol 84, s 345-373.
- Calmfors, L, [1989], "Inflation och arbetslöshet - en översikt av efterkrigstidens erfarenheter och teoriutveckling". I *Ekonomiska Rådets Årsbok*, Stockholm.
- Calmfors, L, [1991], "Illusioner och behovet av att tänka om i lönebildningen". I *Den nya svenska modellen*, SAF, under utgivning.
- Calmfors, L, & Lundberg, E, [1974], *Inflation och arbetslöshet*. SNS Förlag, Stockholm.
- Calmfors, L, Lundgren, N, Matthiessen, L, & Nordin, A, [1976], *Den onödiga inflationen*. Trygg-Hansa.
- Calmfors, L, Holmlund, B, Lindbeck, A, Lundgren, N, & Ysander, B-C, [1985], *Lönebildning och samhällsekonomisk stabilisering*. Svenska sparbanksföreningen.
- Calmfors, L, & Driffill, J, [1988], "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance". *Economic Policy*, nr 6, s 13-61.
- Calmfors, L, Hansson, I, Jonung, L, Myhrman, J & Söderstrom, H T, [1988], *Hur ska välfärden fördelas?* Konjunkturrådets rapport, SNS Förlag, Stockholm.
- Calmfors, L & Forslund, A, [1990], "Wage Formation in Sweden". I Calmfors, L (red) *Wage Formation and Macroeconomic Policy in the Nordic Countries*. SNS Förlag, Stockholm och Oxford University Press, Oxford.
- Calmfors, L & Nymoën, R, [1990], "Real Wage Adjustment and Employment Policies in the Nordic Countries". *Economic Policy*, nr 11, s 397-448.
- Faxén, K-O, Odhner, C-E & Spånt, R, [1989], "Lönebildning för full sysselsättning och prisstabilitet". *Ekonomisk Debatt*, årg 17, nr 7, s 510-524.
- Forslund, A, [1991], "Wage Setting at the Firm Level: Outsider versus Insider Forces". Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Friedman, M, [1968], "The Role of Monetary Policy". *American Economic Review*, vol 58, s 1-17.
- Gottfries, N & Horn, H, [1987], "Wage Formation and the Persistence of Unemployment". *Economic Journal*, vol 97, s 877-884.
- Hahn, F, [1990], "On Inflation". *Oxford Review of Economic Policy*, vol 6, s 15-25.

- Hansson, I, Jonung, L, Myhrman, J & Söderstrom, H T, [1985], *Vägen till ett stabilare Sverige*. Konjunkturrådets rapport, SNS Forlag, Stockholm.
- Holmlund, B, [1990], *Svensk lönebildning – teori, empiri, politik*. Bilaga 24, Långtidsutredningen 1990. Finansdepartementet, Stockholm.
- Holmlund, B & Lindén, J, [1991], "Job Matching, Temporary Public Employment, and Equilibrium Unemployment". Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Jackman, R, [1990], "Wage Formation in the Nordic Countries Viewed from an International Perspective". I Calmfors, L (red), *Wage Formation and Macroeconomic Policy in the Nordic Countries*. SNS Förlag, Stockholm, och Oxford University Press, Oxford.
- Jackman, R, Layard, R, Nickell, S J & Wadhvani, S, [1990a], *Unemployment*. Oxford University Press, Oxford, under utgivning.
- Jackman, R, Pissarides, C & Savouri, S, [1990b], "Labour Market Policies in the OECD Countries". *Economic Policy*, nr 11, s 449–490.
- Johnson, G E & Layard, R, [1986], "The Natural Rate of Unemployment: Explanation and Policy". I *Handbook of Labor Economics*. North-Holland, Amsterdam.
- Kazamaki, E, [1988], "Effektiva lönemodeller och svensk arbetsmarknad". *Ekonomisk Debatt*, årg 16, nr 6, s 439–446.
- Layard, R, [1986], *How to Beat Unemployment*. Oxford University Press, Oxford.
- Layard, R, [1990], "Wage Bargaining and Income Policy: Possible Lessons for Eastern Europe". Discussion Paper No 2, Centre for Economic Performance.
- Layard, R, [1991], "Varför överge den svenska modellen?" *Ekonomisk Debatt*, årg 19, nr 4.
- Layard, R & Nickell, S, [1986], "Unemployment in Britain". *Economica*, vol 53, s 121–169.
- Layard, R & Calmfors, L, [1987], *The Fight Against Unemployment – Macroeconomic Papers from CEPS*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Lindbeck, A, [1975], "Konjunkturpolitik och utlandsberoende". *Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalsskrift*, nr 2, s 49–61.
- Lindbeck, A, [1991], "Insider-outsider teorin för sysselsättning och arbetslöshet". *Ekonomisk Debatt*, årg 19, nr 2, s 95–107.
- Lindbeck, A & Snower, D, [1988], *The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Lipsey, R G, [1960], "The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom 1862–1957 – A Further Study". *Economica*, vol 27, s 1–31.
- McDonald, I & Solow, R, [1981], "Wage Bargaining and Unemployment". *American Economic Review*, vol 71, s 896–908.
- Nickell, S J, [1987], "Why Is Wage Inflation in Britain So High?" *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, vol 49, s 103–128.
- Nickell, S J, [1988], "The Supply Side and Macroeconomic Modelling". I Bryant, R C, Henderson, D W, Holtham, G, Hooper, P & Symansky, S A (red), *Empirical Macroeconomics for Interdependent Economies*. Brookings Institution.
- Nickell, S, [1990], "Unemployment: A Survey". *Economic Journal*, vol 100, s 391–439.
- Nilsson, C, [1989], "Lönepolitik och regional balans". Forskningsrapport nr 28. FIEF, Stockholm.
- Nilsson, C, [1990], "Labour Costs and Productivity". Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala Universitet.
- OECD [1989], *Economic Survey of Sweden*. Paris.
- Oswald, A J, [1982], "The Microeconomic Theory of the Trade Union". *Economic Journal*, vol 92, s 576–595.
- Oswald, A J, [1985], "The Economic Theory of Trade Unions: An Introductory Survey". *Scandinavian Journal of Economics*, vol 87, s 160–193.
- Persson, T, [1989], "Stabiliseringspolitikens möjligheter: en instabil historia". *Ekonomiska Rådets årsbok*, Stockholm.
- Phelps, E S, [1967], "Phillips Curves, Expectations of Inflation, and Optimal Unemployment over Time". *Economica*, vol 34, s 254–281.
- Phillips, A W, [1958], "The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom 1861–1957". *Economica*, vol 25, s 283–299.
- Rödseth, A, [1979], "Macroeconomic Policy

- in a Small Open Economy". *Scandinavian Journal of Economics*, vol 81, s 48–59.
- Sachs, J, [1987], "High Unemployment in Europe: Diagnosis and Policy Implications". I Siven, C-H (red), *Unemployment in Europe*. Timbro, Stockholm.
- Shapiro, C & Stiglitz, J E, [1984], "Equilibrium Unemployment as a Worker Disciplinary Device". *American Economic Review*, vol 74, s 433–444.
- Skedinger, P, [1990], "Real Wages, Unemployment and Labour Market Programmes: A Disaggregate Analysis". Working Paper 1990:15, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Solow, R, [1990], *The Labour Market as a Social Institution*. Basil Blackwell, Oxford.
- Östros, T, [1991], "Age-Earnings Profiles in Swedish Engineering Industry: A Study on Panel Data". Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.